

Kuka ostaisi suomalaista koulutusosaamista

Pasi Sahlberg

Johtaja, KT
Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO
pasi.sahlberg@cimo.fi

Suomalaisten 15-vuotiaiden menestys OECD:n PISA-tutkimuksissa on odottamattomalla tavalla lisännyt mielenkiintoa suomalaista koulutusta kohtaan maailmalla. Pelkästään opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) ottaa vuosittain vastaan yli sata korkean tason valtuuskuntaa maailman jokaiselta kolkalta. Useimmat näistä vieraista etsivät PISA-menestyksen taustalla vaikuttavia tekijöitä usein toivoen, että niistä olisi apua heidän omiin koulureformeihinsa. Suomalaisista on hetkessä tullut haluttuja puhujia kansainvälisissä konferensseissa ja koulutustapahtumissa. Valtionpäämiehet ja ministerit puhuvat Suomen koulutusmallista ihailien oppimisemme tasoa ja koulutuksemme tasa-arvoisuutta. Tällaisessa tilanteessa on luontevaa herättää kysymys suomalaisen

koulutusosaamisen nostamisesta osaksi palveluiden ulkomaankauppaa. Tässä kirjoituksessa kysytään, kuka ostaisi suomalaista koulutusosaamista.

Suomalaisen koulutusosaamisen perusta

Suomalaista koulutusta on maailmalla arvostettu jo paljon ennen ensimmäisten PISA-tulosten julkittua 2000-luvun alussa. Esimerkiksi OECD:n tekemä ensimmäinen arviointi Suomen koulujärjestelmästä vuonna 1982 kertoi maailmalle systemaattisesti järjestetystä ja korkeatasoisesta kansallisesta sivistystyöstä, joka on onnistunut saattamaan eri koulutusasteet jokaisen kansalaisen ulottuville (OECD, 1982). Kansainvälisissä koululaisten lukutaitovertailuissa suomalaiset ovat menestyneet erinomaisesti jo 1980-luvulla. Pohjoismaisen elinikäisen oppimisen ideo-

logian mukaisesti suomalaisten aikuisten osallistuminen koulutukseen on niin ikään ollut kansainvälisesti korkealla tasolla jo pitkään. Suomalainen korkea-asteen koulutus on arvioitu erinomaiseksi saavutettavuutensa ja tasa-arvon kannalta (OECD, 2012). Mutta vasta vuonna 2000 toteutettu ensimmäinen PISA-tutkimus nosti suomalaisen koulutuksen koko maailman tietoisuuteen ainoana länsimaisena koulutusjärjestelmänä, jossa oppivelvollisuuttaan päättämässä olevat oppilaat pystyivät päihittämään aasialaiset kumppaninsa lukemisessa, matematiikassa ja luonnontieteissä.

Suomalaisen koulutuksen vetovoima lepää kuitenkin pääasiassa peruskoulun varassa. Kansainvälisesti tunnettuja Suomessa tuotekehittyjä pedagogisia tai opetusmenetelmällisiä innovaatioita on niukasti. Yhdeksi suurimmista haasteista koulutusviennin edistämisessä onkin muodostunut omaperäisten suomalaisten vientiin sopivien palveluiden vähäisyys. Omat kansalliset vahvuutemme eivät sellaisenaan vielä takaa kansainvälisen yhteistyön lisääntymistä. Varhaiskasvatuksen malli, joka meillä on monella tapaa kansainvälisesti ainutlaatuinen, ei kelpaa koulutuksen vientituotteeksi, koska se on yhteiskunnallisesti ja poliittisesti suomalaiseen kulttuuriin vahvasti sidoksissa oleva kokonaisuus. Samaa on usein sanottu peruskoulusta. Se on hankalasti muunlaiseen toimintaympäristöön soveltuva rakennelma, koska se edellyttää toimiakseen yhteiskunnallisia hyvinvointivaltion perusarvoja, kuten tasa-arvo, oikeudenmukaisuus ja yhteisvastuu. Hyvin toimivan perusopetusjärjestelmän rakentaminen on ehkä juuri se osaamisalue, missä suomalaiset voivat menestyksellisesti kilpailla muiden kanssa.

Suomalaisen koulutuksen vetovoima lepää pääasiassa peruskoulun varassa.

Toisen asteen koulutuksessa suomalaiset suoriutuvat kansainvälisissä vertailuissa keskinkertaisesti, jos tarkastellaan loppuun saatettujen tutkintojen määriä. Siitä huolimatta toisen asteen koulutuksen rakenteessa on meillä sellaisia piirteitä, jotka ovat herättäneet kansainvälistä kiinnostusta. Nostetaan tässä esiin kolme esimerkkiä.

Ensimmäinen esimerkki on Suomessa tutkittu ja vuosikymmenten kuluessa kehitetty luokattomana toimivan lukio-koulun malli. Tämä malli on herättänyt kiinnostusta maailmalla siksi, että siinä toteutuvat samanaikaisesti henkilökohtainen opiskelun suunnittelu, joustavat opiskelujärjestelyt ja koulutuksen keskeyttämisen ennaltaehkäiseminen. Monissa maissa, esimerkiksi Pohjois-Amerikassa, toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen on yksi suurimmista koulutuspoliittisista haasteista. Kanadalaiset asiantuntijat ovat esittäneet, että henkilökohtaisen opiskelun ja sen myötä joustavuuden lisääminen suomalaisen mallin mukaan voisivat olla tehokkaimmat keinot vähentää koulupudokkaiden määrää. Meneillään oleva Albertan ja Suomen välinen toisen asteen koulutuksen kumppanuushanke (FINAL) on

hyvä esimerkki yhteistyöstä, jossa suomalaisia toisen asteen koulutuksen maljeja testataan Kanadassa (ATA, 2012).

Toinen esimerkki on lukiokoulutuksen kanssa kilpailukykyinen korkeakoulutukseen johtava toisen asteen ammatillisen koulutuksen linja. Suomi on yksi harvoja maita, missä on onnistuttu lisäämään toisen asteen ammatillisen koulutuksen vetovoimaa siinä määrin, että se kilpailee lähes tasapäisesti lukion kanssa peruskoulun päättäneiden nuorten suosioista. Useimmissa muissa maissa tällaista tasavahvaa vaihtoehtoa joko ei ole lainkaan tai sitten se on selkeästi vaihtoehto numero kaksi niille nuorille, joiden eväät eivät riitä korkeakouluun valmistavaan toisen asteen koulutukseen. Esimerkiksi kiinalaiset, vietnamlaiset ja saudiarabialaiset, joiden maissa ammatillista koulutusta vaativalle työvoimalle on edelleen suuri tarve, ovat käyneet tutustumassa Suomen ammatillisen koulutuksen toimintaan käytännössä. Myös Harvardin yliopiston professori Tony Wagner esittää dokumenttelokuvassa ”*The Finland Phenomenon*”, että amerikkalainen *high school* -malli soisi rinnalleen suomalaisen ammatillisen koulutuksen mukaisen vaihtoehdon, mikäli Yhdysvalloissa halutaan vähentää krooniseksi ongelmaksi muodostunutta runsasta koulutuksen keskeyttämistä erityisesti latinojen ja afroamerikkalaisen väestönosan keskuudessa.

Kolmas esimerkki on toisen asteen koulutuksen päättötutkinnot niin lukiossa kuin ammatillisessa koulutuksessa. Suomi on moniin muihin maihin nähden poikkeuksellinen maa siksi, että meillä ei käytetä kansallisia standardoituja testejä tai kokeita opiskelijoiden arvioimiseen tai arvosteluun ennen opin-

tojen päättymistä. Siksi niin ylioppilastutkinnoilla kuin ammatillisen koulutuksen näyttötutkinnoilla on Suomessa tärkeä rooli. Molemmissa tutkinnoissa arvioidaan opiskelijan osaamista perustietojen hallintaa laajemmin kuin monivalintatehtäviä käyttäen. Tästä syystä kansainväliset asiantuntijat ovat olleet kiinnostuneita omien arviointijärjestelmiensä kehittämistä näiden suomalaisten arviointikäytäntöjen avulla. Esimerkiksi Ruotsissa pohditaan ylioppilastutkinnon palauttamista vuosikymmenten jälkeen Suomen mallia seurailleen.

Suomalainen koulutusosaaminen on parhaimmillaan toimivien koulutusjärjestelmien suunnittelussa ja rakentamisessa. Voisi ajatella niin, että se on suomalaista yhteiskunnallista insinööritaitoa samalla tavalla kuin laivanrakennus tai mobiiliteknologia. Tämä on hämentävää siksi, että suomalaisessa koulutusta tutkivissa tieteissä on varsin vähän paneuduttu kehittämisen ja muutoksen mallien kehitysohjon ja tutkimiseen toisin kuin esimerkiksi anglosaksisissa maissa. Esimerkiksi suomalaisen koulujärjestelmän kehitystarinaa kertova *Finnish Lessons* -kirja on Yhdysvalloissa ohittanut kaikki perinteiset koulun muutosta kuvaavat teokset suosiolla (Sahlberg, 2011). Tämä nostaa esiin kysymyksen myös suomalaisen koulutusosaamisen vientiä pohtiville: Olisiko yksi varteenotettava vientiartikkeli nimenomaan paikallisen tason tai aluetason koulutuksen suunnittelu ja muutoksen johtaminen suomalaisen ’mallin’ mukaisesti? Vai onko kenties niin kuin Hannu Simola on koululaitoksemme kehitystä pohtiessaan esittänyt, että suomalaista koulumenestystä kuvaa kuitenkin paremmin sattuma ja suotuisten tapahtumien onnekas yhteis-

pelä kuin suunniteltu ja järkipääinen kehittäminen (Simola, 2012)?

Tämä suomalainen koulun kehittämisen malli on kansainvälisessä valossa valtavirtaa vastaan kulkeva kummajainen. Monista muista maista poiketen Suomessa on koulutus lähes kokonaan julkisesti rahoitettu peruspalvelu, joka perustuu korkeasti koulutetun henkilöstön osaamisen käyttöön sekä opetuksen suunnittelussa että toteutuksessa. Meillä ei muista maista poiketen uskota opetuksen keskitettyyn yhtenäistämiseen (standardointiin), vaan paikalliseen päätöksentekoon ja joustaviin yksilöllisiin ratkaisuihin kouluissa. Suomessa ei myöskään arvioida koulutuksen tasoa mittaamalla opiskelijoiden suoriutumista standardoiduilla kansallisilla testeillä eikä mitattuja tuloksia vertailla julkisuudessa, kuten muualla on tapana tehdä. Siksi meillä koulunpito perustuu enemmän ammattimaiseen yhteistyöhön kuin keskinäiseen kilpailuun resursseista, tuloksista ja maineesta. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa siihen varsin positiiviseen kuvaan opettajan työstä, joka on vallalla suomalaisten ammattiin valitsevien nuorten keskuudessa. Tällainen omaperäinen koulutuksen kehittämisen malli saattaa olla hyvä lähtökohta silloin, kuin suomalaiset pyrkivät maailmalla kovenevan kilpailun koulutusmarkkinoille.

Miten vienti vetämään?

Suomessa on koulutuspalveluiden kauppaa harrastettu ulkomailla jo pitkään mutta vasta valtioneuvoston vuonna 2010 hyväksymä kansallinen strategia nosti asian laajemman keskustelun kohteeksi. Suomen koulutusvientistrategiassa tavoitteeksi asetetaan

se, että ”että Suomi on yksi maailman johtavista koulutukseen ja koulutusjärjestelmän laatuun perustuvista talouksista. Koulutuksen ja osaamisen viennin osuus Suomen kokonaisviennistä on merkittävästi kasvanut nykyisestä vuoteen 2015 mennessä.” (OKM, 2010, s. 8). Koulutusvienti, kuten se strategiassa on nimetty, nostetaan kansalliseksi kehittämiskohteeksi, jossa erityisesti korkeakouluilla on keskeinen rooli. Samalla odotetaan, että Suomeen syntyy uusia koulutuspalveluita tuottavia yrityksiä nykyisten toimijoiden rinnalle. Hanketta vauhdittamaan käynnistettiin *Future Learning Finland* -hanke, jonka kautta kansallista toimintaa koordinoidaan ja vientiponnisteluja maailmalla edistetään.

Kuten koulutusvientistrategiassa todetaan, on koulutuspalveluiden osuuden arvioiminen Suomen ulkomaankaupasta hankalaa. Tilastokeskuksen mukaan Suomen ulkomaankauppa oli vuonna 2011 noin 55 miljardia euroa, josta erilaisia palveluita myymällä kertyi 15 miljardia euroa. Palveluiden osuus ulkomaankaupasta on pysynyt viime vuodet samalla tasolla eli noin viidenneksenä maamme kokonaisviennistä. On arvioitu, että koulutuspalveluiden määrä tuosta mainitusta palveluiden ulkomaanviennistä olisi ollut noin 4–5 miljardina euron luokkaa, toisin sanoen promillen kolmasosa. Suomessa tämä muodostuu pääasiassa koulutus- ja konsultointipalveluista, joita on viety Suomesta toteutettaviksi muualla. Koulutusvientistrategiassa asetettu tavoite on kunnianhimoinen.

Tilanne koulutusviennin rakenteen suhteen on kilpailijamaissa toisenlainen. Ensinnäkin on pantava merkille se, että muualla koulutuspalveluiden viennistä valtaosa muodostuu korkeakou-

Kansainvälisesti liikkuvien opiskelijoiden määrä kasvaa jatkuvasti.

luopiskelijoille myytävistä tutkinnoista. Tämä 'kaupankäynti' voi tapahtua joko kotimaassa (mikä on kansantalouden kannalta parempi) tai tutkinnot voidaan myydä ulkomailla olevissa toimipisteissä. Näin on asianlaita silloin, kun korkeakoululla on filiaali jossakin toisessa massa, kuten esimerkiksi Sorbonnen ja New Yorkin yliopistoilla on Abu Dhabissa. Muiden koulutus- ja konsultointipalveluiden osuus koulutusviennin kokonaisuudessa on siksi huomattavasti pienempi. Monet maat, joissa koulutus on ollut Suomen tapaan julkisin varoin tarjottava peruspalvelu, ovat siirtyneet perimään maksua joko kaikilta korkeakouluopiskelijoilta tai ainakin ulkomaalaisilta maahan opiskelun takia saapuvilta. Ruotsi siirtyi pari vuotta sitten laskuttamaan ETA-alueen ulkopuolisilta opiskelijoilta korkeakouluopinnoista. Tanska teki samoin noin vuosikymmen sitten. Englannissa kaikki yliopistot korottivat eurooppalaisten opiskelijoiden lukukausimaksut kolminkertaisiksi ja samalla ulkomaalaisten opiskelijoiden maksuja nostettiin. Uudessa-Seelannissa, joka on yksi koulutusvientitään nopeimmin kasvattaneista maista, korkeakouluopinnoille laitettiin hintalappu jo 1990-luvulla.

Toiseksi on huomioitava se, että kansainvälisesti liikkuvien opiskelijoiden määrä kasvaa jatkuvasti. OECD:n mukaan vuonna 2000 muualla kuin kotimaassaan asuvia korkeakouluopiskelijoita oli maailmassa reilut kaksi miljoonaa. Tällä hetkellä tuo liikkuvien opiskelijoiden määrä on kaksinkertainen (OECD, 2012). Joka toinen näistä opiskelijoista tulee jostakin Aasian maasta ja joka neljäs on kotoisin Euroopasta. Arvioiden mukaan vuonna 2025 maailman korkeakoulumarkkinoilla liikkuu yli 10 miljoonaa opiskelupaikkaa etsivää opiskelijaa. Jos oletetaan, että tutkinnon hinta olisi nykyisillä taksoilla laskettuna keskimäärin 30 000 euroa, on yksistään lukukausimaksuina siis liikkeellä satoja miljardeja euroja. Tämän lisäksi maahan muuttava ulkomaalainen opiskelija jättää kansantalouteen positiivisen jäljen kuluttamalla, matkustamalla ja usein myös maksamalla veroja opiskelumaassaan. Tämä on seikka, joka usein unohdetaan puhuttaessa ulkomaalaisten opiskelijoiden opiskelusta Suomessa.

Maailman kansainvälisistä koulutusmarkkinoista ovat tällä hetkellä vallanneet kolmasosan Yhdysvallat, Iso Britannia ja Australia. Näillä kaikilla on puolellaan englannin kieli, joka on usein tärkeä syy opiskelijan valitessa opiskelumaataan. Kansainvälisen koulutusviennin markkinaosuus viimeisen kymmenen vuoden aikana on Yhdysvalloissa ollut laskussa, Isossa Britanniassa pysynyt ennallaan ja Australiassa kasvanut. Maan poliittisen ja taloudellisen tilanteen muutokset (kuten valuuttakursien muutokset), uudistuksen maahanmuuttosäännöksissä (mm. viisumit ja oleskeluluvat) ja virtuaaliyliopistojen lisääntyminen (online-tutkinnot ja blended learning -ratkaisut) saattavat muut-

taa koulutusviennin markkinaosuuksia tulevaisuudessa nopeasti. Koska Australia on menestynyt maailman koulutusviennin kaupassa erinomaisesti, on hyödyllistä katsoa joitakin Australian koulutusviennin piirteitä.

Australia on mielenkiintoinen esimerkki suomalaisille myös siksi, että se on onnistunut nelinkertaistamaan koulutusvientinsä volyymiin viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2000 koulutuspalveluiden kokonaisviennin arvo oli noin 5 miljardia Australian dollaria (AUD) kun se vuonna 2010 oli noin 18 miljardia AUD (Australian Government, 2011). Koulutus on kaivosteollisuuden jälkeen Australian tärkein vientituote ja sen osuus koko palvelusektorista on 40 prosenttia. Australiassa koulutusviennin palvelut jaetaan kahteen osaan: (1) koulutukseen liittyvät matkustuspalvelut, joihin luetaan opiskelijan maksamat matkustuskulut, eläminen ja asuminen sekä lukukausimaksut ja muut palvelumaksut tämän maassa oleskelun aikana; ja (2) muut koulutuspalvelut, joita ovat esimerkiksi neuvonta- ja konsultointipalvelut ulkomailta. Ensimmäisen kategorian osuus koulutuspalveluista vuonna 2010 oli 17,5 miljardia AUD, eli noin 97 prosenttia koko koulutusviennistä. Lukukausi- ja muiden palvelumaksujen osuus tästä oli 7 miljardia AUD, eli reilu kolmannes. Toisin sanoen, opiskelijoiden epäsuorat taloudelliset kustannukset koulutusviennin kokoa laskettaessa ovat noin kaksi kolmasosaa koulutusviennin vaikutuksesta kansatalouteen australialaisen talousmatematiikan mukaan. Muiden koulutuspalveluiden (toinen kategoria) osuus oli reilut 500 miljoonaa AUD, mistä konsultointipalveluiden osuus oli noin viidennes.

Australia on onnistunut nelinkertaistamaan koulutusvientinsä volyymiin viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Australian koulutusviennin kehityksessä on mielenkiintoista se, että siellä korkeakoulusektorin rinnalla viennin veturina on ollut vahvasti ammatillinen koulutus. Koko koulutusviennistä (ensimmäinen kategoria) ammatillisen koulutuksen osuus vuonna 2010 oli yli 5 miljardia AUD eli lähes 30 prosenttia. Samalla ammatillisen koulutuksen osuus koulutusviennistä Australiassa on nopeasti kasvanut. Kymmenen vuotta sitten kansainvälisiä opiskelijoita ammatillisissa oppilaitoksissa oli noin 50 000, nyt yli 200 000. Korkeakoulutus oli rahassa mitattuna suurin viennin sektori liki 60 prosentin osuudella. Ulkomaalaisia opiskelijoita on Australiassa tällä hetkellä yli 600 000, joista kolmannes ammatillisissa oppilaitoksissa ja reilu 40 prosenttia korkeakouluissa. Merkittävä osuus Australian koulutusviennistä on kielikoulutuksella, joka on erityisesti aasialaisten suosiossa.

Suomalaisten koulutusvientiä kehittävien kannattaa katsoa lähemmin mitä

Australiassa, Uudessa Seelannissa ja vaikkapa Tanskassa on asian edistämiseksi tehty. Näin myös siitä syystä, että koulutusviennin vauhtiin saaminen on ollut Suomessa odotettua tahmeampaa. Intoa on kyllä riittävästi ja uusia ideoitakin on syntynyt. Mutta kilpailukykyisten palveluiden kehittäminen on osoittautunut odotettua hankalammaksi. Useimmiten koulutusvientinä ovat olleet edistämässä maamme yliopistot ja ammattikorkeakoulut. Koska korkeakoulututkintojen myyminen on Suomessa säästöjen takia mahdotonta, joutuvat korkeakoulut kehittämään erilaisia koulutusohjelmia tai täydennyskoulutushankkeita, joita kaupitellaan ulkomailla erilaisia kanavia käyttämällä. Yksittäisiä koulutusohjelmia myymällä on kuitenkin vaikea saada aikaan merkittävää liiketoimintaa, koska tuotekehitys- ja toteutuskustannukset ovat usein korkeat.

Kansainvälisillä koulutusmarkkinoilla kilpailu on samaan aikaan entisestään kiristynyt. Suomalaisten on pystyttävä vakuuttamaan yhteistyökumppaninsa siitä, että juuri heidän tarjoamansa palvelut ovat parempia kuin muut. Suomen haasteena tässä kilpailussa on ensinnäkin se, että meidän oppilaitoksiamme tai muita toimijoitamme ei maailmalla kovin hyvin tunneta. Siksi olisi tärkeää, että suomalaiset korkeakoulut ja oppilaitokset pyrkisivät maailman kasvaville koulutusmarkkinoille enemmän keskinäisen yhteistyön ja kansallisen koordinaation avulla kuin yksinään. Markkinointi onnistuisi varmasti paremmin, jos ensimmäisenä tavoitteena olisi vakuuttaa ihmiset siitä, että Suomi on hyvä valinta yhteistyökumppaniksi tai opiskelumaaksi. Tämä edellyttää pieneltä maalta yhteistyötä ja hyvää sisäistä strategiaa, ei kilpailemista naapurin kanssa samoista markkinoista.

Toinen haaste on kieleemme, jota kukaan ei maailmalla ymmärrä. Tämä tuo oman lisänsä niin asiantuntijapalveluiden kuin koulutuspalveluidenkin myymiseen kansainvälisillä markkinoilla. Aktiivisen korkeakoulujen kansainvälistymisen ansiosta meillä on viimeisen vuosikymmenen aikana kehitetty runsaasti englanninkielisiä tutkinto-ohjelmia. Suomessa ja Hollannissa on tarjolla enemmän englanninkielisiä korkeakouluohjelmia kuin missään muussa ei-englanninkielisessä OECD-maassa, yli 75 prosenttia kaikista koulutusohjelmista voidaan opiskella englanninkielellä (OECD, 2012).

Koulutuskaupan mahtimaissa on erityisesti korostettu koulutusviennin aitoa kansainvälisyyttä. Tämä merkitsee sitä, että kun kauppaa käydään pitää sitä harastaa mahdollisimman monipuolisesti eri puolilla maailmaa. Esimerkiksi monissa amerikkalaisissa yliopistoissa huolehditaan kiintiöillä siitä, että jonkin tietyn maan opiskelijat eivät ole yliedustettuina koulutusohjelmissa. Sama aidon kansainvälisyyden periaate on hyvä pitää mielessä myös Suomen koulutusviennin edistämisessä, on se sitten tutkintojen tarjoamista Suomessa tai asiantuntijapalveluiden myymistä maailmalla. Vaikka Kiina on monille houkuttelevin kaupankäynnin ja yhteistyön kohde, on markkinoita syytä etsiä myös muualta. Venäjä on toinen Suomelle luonteva kauppakumppani. Latalalaisessa Amerikassa on kasvamassa uusia yhteistyön mahdollisuuksia. On kuitenkin hyvä muistaa, että vähintäänkin yhtä tärkeät markkinat ovat kuitenkin Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa.

Pohjois-Amerikka markkinapaikkana

Yhdysvallat on maailman johtava koulutusmahti. Se on myös suurin koulutuspalveluiden tuottaja. Yhdysvalloissa on noin 4 500 virallisia tutkintoja myöntävää korkeakoulua. Shanghaiin yliopistovertailussa maailman 45 parhaan yliopiston joukkoon mahtuu 30 amerikkalaista yliopistoa. Yhdysvallat on myös merkittävin koulutusta ja kasvatusta koskevan tutkimuksen ja innovaatioiden lähde. Lyhyesti sanottua: Amerikan Yhdysvallat on koulutuskaupan luvattu maa.

Amerikkalaisille koulutusmarkkinoille on kuitenkin äärimmäisen vaikea päästä mukaan. Amerikkalaiset suojelevat edelleen omaa koulutusjärjestelmäänsä niin, että ulkopuolisten on hyvin hankala saada virallista toimilupaa yksityisille yliopistoille tai oppilaitoksille Yhdysvalloissa. Myös kilpailu koulutusalan konsultointisopimuksista on kovaa. Moni tunnetuimmista koulutusalan konsulttiyrityksistä sijaitsee Yhdysvalloissa – McKinsey & Company, Booz & Company ja Boston Consulting. Mutta Yhdysvalloissa on kyllä tilaa myös suomalaisille toimijoille, jos osaa oikeaa ovia kolkuttaa.

Kokemukseni mukaan Pohjois-Amerikassa on suomalaisille koulutusviennin kannalta tarjolla kolmenlaisia mahdollisuuksia. Ensinnäkin, kansainvälistyminen on vasta viime vuosina tullut todenteolla osaksi amerikkalaisten yliopistojen opinto-ohjelmia. Monissa huippuyliopistoissa edellytetään, että suoritettavaan tutkintoon kuuluu opiskelujakso jossakin muussa maassa. Arviolta noin 300 000 amerikkalaista opiskelijaa suorittaa osan korkeakouluopin-

noistaan ulkomailla. Tämä tarkoittaa reilua prosenttia koko korkeakouluopiskelijoiden määrästä. Euroopassa heistä on noin puolet. Suosituimpia opiskelumaita ovat Iso-Britannia, Italia ja Espanja. Pohjoismaista Tanska on suosituin kohde, jossa opiskelee vuosittain yli 2 000 amerikkalaista vaihto-opiskelijaa. Suomessa opiskeli yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa vuonna 2011 yhteensä 200 amerikkalaista opiskelijaa (CIMO, 2012, s. 32). Arizona State University (ASU) on Yhdysvaltain suurin yliopisto, jossa opiskelee 72 000 opiskelijaa. Yliopisto tarjoaa opiskelijoilleen 330 erilaista kansainvälistä vaihto-ohjelmaa 60:ssä eri maassa. ASU:n Global Engagement -toimiston mukaan lukukauden 2010-2011 sekä kesän 2011 aikana yliopiston opiskelijoista 2,2 % opiskeli osanaikaa jossakin ulkomailla. Noin kaksi kolmasosaa näistä osallistui joko kesä- tai talviloman aikana tapahtuvaan yliopiston tarjoamaan ohjelma-vaihtoon (esim. MBA-opiskelijat). Valtaosa lopuista liikkuvista opiskelijoista osallistui yhden lukukauden mittaiseen vaihtoon ulkomailla. Koko vuoden mittaiseen vaihtojaksoon otti osaa 43 opiskelijaa. Suosituin vaihto-ohjelma oli useammassa maassa tapahtuva opiskelu. Halutuimpia maita olivat Espanja, Iso-Britannia, Italia ja Australia. ASU:n ohjelmassa on mukana kolme ruotsalaista ja yksi tanskalainen yliopisto mutta ei suomalaisia.

Opiskelijat maksavat yleensä lukukausimaksunsa omalle yliopistolle myös vaihto-opiskelun aikana. Monet yliopistot auttavat opiskelijoitaan löytämään sopivan opiskelupaikan ulkomailta. Euroopassa toimii monia välittäjiä, joiden tehtävänä on etsiä opiskelupaikkoja amerikkalaisille nuorille. Amerikkalaiset yliopistot maksavat välityspalk-

kion näille välittäjille. Esimerkiksi Vanderbiltin yliopiston kansainvälisten asioiden hoitajan mukaan opiskelija-vaihdossa Yhdysvaltain ja Euroopan välillä puhutaan jo huomattavista summista rahaa, jolla koulutuspalveluita amerikkalaisille opiskelijoille tarjotaan.

Toinen mahdollisuus koulutusvientiin Amerikan markkinoilla on suomalaisen koulutuksen suunnittelun ja koulunkehittämisen osaamisen käyttäminen paikallisen tason tai osavaltioiden koulureformien tukemisessa. Yhdysvalloissa on noin 15 000 koulupiiriä viidessäkymmenessä osavaltiossa. Kouluja näissä on yhteensä 100 000. Päätösvalta koulutusta koskien on osavaltion tasolla mutta käytännön toiminta ja sen kehittäminen on useimmissa tapauksissa koulupiireissä. Monet koulupiireistä voivat toimia varsin itsenäisesti esimerkiksi rakenteellisen kehittämisen suhteen. Suomalaiselle osaamiselle on siksi kysyntää erityisesti aktiivisissa ja varakkaimmissa koulupiireissä.

Kiinnostus suomalaista koulutusta ja sen kehittämistä kohtaan on Yhdysvalloissa kasvanut nopeasti viimeisen neljän vuoden aikana. Suomen koulujärjestelmä ja sen menestyksen lähtökohdat tunnetaan monin paikoin jo hyvin. Sellaiset suomalaisen koulun puolesta puhujat kuin Linda Darling-Hammond, Howard Gardner, Diana Ravitch ja Marc Tucker ovat vahvistaneet suomalaisen koulutusajattelun uskottavuutta amerikkalaisten silmissä. Esimerkiksi Georgian, Minnesotan, Vermontin ja Texasin osavaltioissa on virinnyt aitoa kiinnostusta yrittää istuttaa joitakin suomalaisen peruskoulun periaatteita amerikkalaiseen koulukulttuuriin. Kokeukseni perusteella tällaisissa konkreettisissa reformipyrkimyksissä, joissa suo-

malaisia ratkaisuja halutaan kokeilla käytännössä, on tilaa myös kaupallisille toimijoille. Tämä edellyttää luonnollisesti sitä, että uudistuspyrkimysten tukemiseen on meillä olemassa hyvin perusteltuja ja uskottavia ratkaisuja. Luokattomana toimiva lukio, ammatillinen koulutus osana toisen asteen koulutusta ja älykkäät oppilasarviointimenetelmät perusopetuksessa voisivat olla tällaisia.

Suomalaiselle osaamiselle on kysyntää erityisesti aktiivisissa ja varakkaimmissa koulupiireissä.

Kolmas mahdollisuus suomalaisille koulutusalan osajille Yhdysvalloissa on perustaa esimerkiksi New Yorkiin tai Minneapolisiin ns. charter-kouluja, jotka perustuisivat suomalaisen peruskoulun opetusfilosofiaan ja pedagogiikkaan. Charter-koulu on meidän yksityiskoulun toimilupaa vastaava mekanismi, joka antaa koulun perustamisoikeuden luvan saaneelle taholle, joka voi olla yhdistys, yksityishenkilö tai yritys. Tämä ei välttämättä ole liiketaloudellisesti kannattavaa, koska useimmat toimiluvan saavat koulut Yhdysvalloissa eivät saa tuottaa toiminnallaan taloudellista voittoa. Mutta suomalaisen koulukulttuurin mukaan toimivilla kouluilla saattaisi olla arvaamattomia vaikutuksia vaikka edellisessä kohdassa esitetyn asiantuntijapalvelun kysynnälle.

Tällaisen charter-luvan turvin New Yorkissa on hiljattain aloittanut myös ruotsalainen *Kunskapsskolan*-yritys, jonka tavoitteena on laajentaa toimintaa eri puolille Yhdysvaltoja. Tämä on liiketaloudellista voittoa tavoitteleva yritys, joka tekee tuloksensa tuottamalla koulutuspalveluita julkisia kouluja halvemmalla muun muassa vuokraamalla edullisemmat toimitilat ja säästämällä koulun henkilöstökustannuksissa. Näkemykseni mukaan suomalaisille kouluratkaisuille on Yhdysvalloissa tilaa. Tämä edellyttää sitä, että hankkeessa on mukana amerikkalaisia kumppaneita.

Lopuksi

Koulutuksen ottaminen osaksi kansallista ulkomaan kaupan strategiaa herättää suuria tunteita puolesta ja vastaan. Yhtäällä ollaan sitä mieltä, että PISA-tutkimusten synnyttämä suomalaisen koulutuksen positiivinen maine ja mielenkiinto maailmalla on käytettävä hyväksi laajentamalla palveluiden kauppaa koulutussektorille. Sanotaan, että Suomen tulevaisuus on paljolti palveluiden tuottamisen varassa ja siksi meidän on jatkuvasti kehitettävä myös uusia tuotteita tällä rintamalla. Toisaalla taas ajatellaan niin, että koulutuksella kaupallisia arvoja korkeampi sivistyksellinen ja kulttuurinen merkitys, eikä sitä siksi tulisi valjastaa markkinoiden ohjaamaksi kauppatavaraksi. Ehkä aiheellisestikin pelätään, että markkina-ajattelu jalkautuu tätä kautta pikkuhiljaa myös kotimaassa koulutuksen kentälle vaikkapa niin, että entistä suurempi osa nykyisistä koulutuspalveluista muuttuu maksullisiksi. Mielestäni on hyvä pohtia syvällisemmin ainakin seuraavia kysymyksiä, kun koulutusvientiaatetta Suomessa toteutetaan.

1. Onko ulkomaalaisille kaavailtu lukukausimaksu korkeakouluissa kestävä tapa edistää koulutusvientiä? Tilastokeskuksen aikaisempien lukujen perusteella suomalaisissa korkeakouluissa opiskelee lukuvuonna 2012–2013 arviolta 18 000 ulkomaalaista tutkinto-opiskelijaa, joista noin kolme viidestä tulee ETA-alueen ulkopuolelta. Toisin sanoen ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden joukossa on noin 10 000 sellaista opiskelijaa, joille korkeakouluopiskelu voisi olla nykyajattelun mukaan maksullista. Tanskan ja Ruotsin kokemusten mukaan korkeakoulutuksen muuttaminen näille opiskelijoille maksulliseksi vähentää – ainakin alkuvaiheessa – maahan tulevien opiskelijoiden määrää rajusti. Samalla se on kokemusten mukaan houkutelut esimerkiksi Ruotsiin aikaisempaa enemmän Intiasta ja Pohjois-Amerikasta tulevia opiskelijoita. Kuten Australian esimerkki osoittaa, kaksi kolmasosaa koulutusviennin taloudellisesta vaikutuksesta kansantalouteen koostuu muista kuin lukukausimaksuista. Siksi meillä on tarkkaan punnittava ulkomaalaisia koskevien lukukausimaksujen taloudellinen vaikutus yhdessä niiden merkityksen korkeakoulutuksen kansainvälistymiseen.

2. Peruskoulu – vientituote vai Suomikuvan perusta? Suomalaisen koulutuksen vetovoima lepää peruskoulun varassa. Peruskoulua on kuitenkin vaikea muuttaa myytäväksi tuotteeksi. Saudi-Arabiaan rakenteilla olevaa Finnish Consulting Groupin vetämää Suomi-kouluhanke lukuun ottamatta suomalaisen perusopetuksen kauppaaminen maailmalla on vähäistä. Mikäli koulutusvientiä halutaan todenteolla kehittää myös tulevaisuudessa, olisi peruskoulun vientikysymyksen edelle nostettava vahvempi kansallinen yhteisymmärrys siitä, että

peruskoulun kansainvälisen maineen ylläpitäminen on tulevaisuuden kannalta avainkysymys. Mikäli Suomen sijoitukset kansainvälisissä koulusaavutusvertailuissa tulevana vuosina laskevat, saattaa sillä olla arvaamaton kielteinen vaikutus koko koulutusviennin tulevaisuudelle. Tämä ei tietenkään estä sitä, etteikö suomalaisten kannattaisi harkita koulujen perustamista sellaisiin maihin, joissa suomalaiselle koulumallille on kysyntää, kuten esimerkiksi Yhdysvaltoihin.

3. *Globaalivastuu ja suomalainen kouluosaaminen?* Suomen kipuaminen maailman johtavaksi koulutusmaaksi on jättänyt varjoonsa tärkeän kysymyksen kehitysmaiden koulutuksen parantamisesta suomalaisen osaamisen avulla. Koulutus on jo pitkään ollut keskeinen osa suomalaisten tukemaa kehitysyhteistyötä. Kansainvälisiä ponnisteluita esimerkiksi Saharan etelänpuoleisen Afrikan kouluolojen parantamiseksi ovat hallinneet anglosaksisten maiden koulutusratkaisut, joiden tehokkuus voidaan kansainvälisten tutkimusten valossa asettaa kyseenalaiseksi. Erityisen tärkeä on kysymys julkisen ja yksityisen koulutuksen roolista ratkaisuja etsittäessä. Kehitysmaiden kouluja kymmenen vuotta tutkinut brittiprofessori James Tooley väittää uusimassa kirjassaan, että köyhät hyötyvät ja opetuksen taso kouluissa nousee, jos peruskoulutuksesta pitää maksaa. Suomalainen koulutuksen oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa korostava kehittäminen voisivat olla nykyistä selvästi vahvemmin esillä ponnisteluissa parantaa kehitysmaiden kouluoloja markkinaliberalististen ideologioiden rinnalla. Asiantuntijuuden tarjoaminen tässä asiassa ponnekkaammin kansainvälisten hankkeiden käyttöön voisi olla hyvä keino vahvistaa globaalivastuuta koulutusosaamisen keinoin.

Niin tai näin, koulutuskauppa maailmalla kasvaa lähivuosina entisestään. Markkinat niin idässä kuin lännessäkin tulevat entistä lähemmäksi suomalaisia toimijoita. Siksi on hyvä, että meillä keskustellaan koulutusviennistä ja sen peruskysymyksistä. Mikäli koulutuksesta toivotaan edellä mainitun strategian mukaisesti merkittävämpää tekijää Suomen ulkomaankaupassa, on mielestäni (a) vahvistettava kansallisten toimijoiden keskinäistä yhteistyötä; (b) pyrittävä kohti aidosti kansainvälistä toimintaa pyrkimällä aktiivisesti myös Pohjois-Amerikan markkinoille, ja (c) kehitettävä rohkeita uusia palveluita ja tuotteita globaaleille markkinoille.

Lähteet

- ATA. (2011). Theme Issue on Finland Alberta Partnership. *ATA Magazine*, 92(2).
- Australian Government. (2011). Department of Foreign Affairs and Trade. Luettu 29.11.2012 osoitteesta: <http://www.dfat.gov.au/publications/>.
- CIMO. (2012). *Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2011*. Tietoa ja tilastoja 4:2012. Helsinki: Centre for International Mobility.
- OECD. (1982). *Finland. Reviews for national Policies of Education*. Paris: OECD.
- OECD. (2012). *Education at a Glance*. Paris: OECD.
- OKM. (2010). *Kiinnostuksesta kysynnäksi ja tuotteiksi. Suomen koulutusviennin strategiset linjaukset*. OKM:n julkaisuja 11. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Sahlberg, P. (2011). *Finnish Lessons. What can the world learn from educational change in Finland*. New York: Teachers College Press.
- Simola, H. (2012). "PISAn ihme" – suomalaisen koulun menestystarina. Teoksessa P. Kettunen & H. Simola (toim.), *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1600-luvulta 2000-luvulle* (ss. 435-440). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.